

SOSIALISME

S k a p e s i k k e i

HIMMELEN

Studiesirkel basert på ei bok av Michael A. Lebowitz

RØDT STUDIEUTVALG

RØDT

INNHOLDSFORTEGNELSE

Om boka som studiesirkelen bygger på	4
Organiseringen av studiesirkelen	6
Første samling: Den bolivarianske revolusjon	7
Andre samling: Arbeid mot kapital	7
Tredje samling: Alternative teorier om samfunnsutvikling	8
Fjerde samling: Sosialismens problem	9
Femte samling: En sosialisme nedenfra	10
Tillegglitteratur:	
Wikipedia om Venezuelas historie og den bolivarianske revolusjonen (utdrag)	11
Peter M. Johansen og Olaf Sierraalta Svorstøl: Morgengry i Venezuela? (utdrag)	15
Peder Martin Lysestøl og Eilef A. Meland: Velferdsstatens økonomi (utdrag)	21
Peder Martin Lysestøl: Jugoslavia - et forsøk på sosialisme (utdrag)	23
Wikipedia om Sovjetene tidlig i Sovjetunionens historie (utdrag fra flere artikler)	27

Heftet er laga av *Rødt Studieutvalg* og utgitt av *Rødt*

Redaktører for heftet:
Peder Martin Lysestøl, Ole Marcus Mærøe og Magnhild Nilsen

Heftet kan bestilles fra
Rødt
Osterhausgata 27
0183 Oslo
Telefon: 22 98 90 50
Epost: *raudt@raudt.no*

Pris for heftet er 20 kr pluss porto

Heftet ligger også i sin helhet på nett:
<http://roedt.no/studier/lebowitz/>

SOSIALISMEN SKAPES IKKE I HIMMELEN

Om boka som studiesirkelen bygger på

Denne studiesirkelen representerer for oss i Rødt forhåpentligvis en ny start på sosialismestudier. Kapitalismens voldsomme offensiv over kloden de siste 30 årene ble først møtt med motstand og en bølge av sosialistiske studier og diskusjon. Men nederlagene for de landa som kalte seg sosialistiske og mangelen på framganger for sosialistiske partier førte sosialismestudiene inn i et dødvann. De siste 10-15 årene har det vært liten entusiasme for studier i marxisme. Selv om vi klart tok avstand fra påstanden om TINA, hadde TINA fått tak på oss (There Is No Alternative).

De transnasjonale selskapenes ekspansjon og erobringer i det vi kaller globaliseringens tidsalder, har særlig rammet den 3.verden. Derfor er det heller ikke uventet at det er i den 3.verden motstanden mot dagens imperialism har vært sterkest. Selv om den 3.verden fortsatt i hovedsak er jordbruks- og råvareprodusenter, har de sentrale byområdene vært dominert av kapitalistisk vareproduksjon i en lang periode. Her har vi en arbeiderklasse med fagforeninger og erfaring fra kapitalistisk organisasjon og klassekamp. Her har vi også en utdannet middelklasse med kritiske intellektuell, mange også skolert i marxisme. Venezuela er et slikt land som i tillegg har store oljerikdommer og en politisk ledelse som ønsker fundamentale samfunnsforandringer.

Professor Lebowitz er canadisk marxist med grundig kunnskap om marxisme. Men det som har inspirert han til denne lille boka er det store sosiale eksperimentet som foregår i dagens Venezuela. Han har fulgt Venezuelas politiske utvikling på nært hold og boka reiser en debatt om Sosialismens problem. For overgangen fra sosialistisk teori til praksis har vært et «problem». Ingen sosialisme har til nå fungert i praksis. Planøkonomier har blitt økonomier på partipampenes premisser. Folks meninger og behov er neglisjert og ofte tråkka på. Hvor skal Venezuela hente lærdommer fra? Cuba har planøkonomi og en ledelse som greier å prioritere mer i samsvar med folkets behov enn noen tidligere sosialistiske land. Men Cuba mangler erfaringer fra demokrati? Lebowitz trekker fram erfaringene fra det jugoslaviske arbeiderselvstyre. Det spesielle med den jugoslaviske modellen er forsøket på å la de som jobber i bedriften også styre bedriften. Arbeiderselvstyre i Jugoslavia ble innført fra 1949. Systemet fungerte på sitt beste de 20 første årene. I denne perioden opplevde Jugoslavia en økonomisk og sosial utvikling som knapt noen andre land i Europa. Lebowitz trekker i boka fram noen av de konkrete måtene arbeiderne fikk makt på i de arbeiderstyrte bedriftene. Erfaringene fra Jugoslavia er verdt å studere nærmere. Selv om Lebowitz etter min mening undervurderer partiets dominerende rolle i den arbeiderstyrte modellen, er Jugoslavia det eneste sosialistiske landet til nå som har prøvd å flytte makten fra planbyråkratene til de direkte produsentene. De som vil lære mer om det Jugoslaviske eksperimentet kan lese boka jeg ga ut på Oktober forlag i 1985: Jugoslavia—et forsøk på sosialisme (boka kan lånes på biblioteker).

Boka til Lebowitz er en samling essays på 70 sider. Selv om det er diskusjonen om konkret sosialisme som er hovedtema i boka, tar han også opp den kapitalistiske produksjonsmåten og ulike alternative samfunnsteorier. Det er dette som gjør boka så egnet som grunnbok for en studiesirkel og som grunnlag for diskusjon. Målet for diskusjonene som nå foregår i Venezuela er ikke bare å diskutere abstrakte teorier. Målet er å anvende teorien på virkeligheten, på bygging av konkret sosialisme!

For studietvalget i Rødt, Peder M. Lysestøl

Organiseringen av studiesirkelen

Vi foreslår at studiesirkelen organiseres som 5 samlinger.

Første samling

Den Bolivarske revolusjonen

Her må deltagerne presenteres og utveksle erfaringer om egen bakgrunn.

Det er lurt å avtale tid for alle samlingene fra første møte. Noen vil velge en møtehyppighet på ett møte hver 3.uke. Andre vil kanskje gå raskere fram.

Alle bør ha lest det aktuelle kapittelet til hvert møte. I tillegg må hvert spørsmål på møte innledes kort av en eller to som har forberedt seg spesielt. En slik 5-min.s innledning gjør diskusjonen mer målretta.

Det som nå skjer i Venezuela danner bakgrunnen for studiesirkelen. Vi anbefaler at tida på første møte også brukes til å diskutere Venezuelas historie og det Chavez kaller den Bolivarske revolusjonen. Et utdrag fra Wikipedias artikkel om Venezuela og et utdrag fra tidskriftet Rødt!s hefte «Morgengry i Venezuela?» av Peter M. Johansen og Olaf Sierraalta Svørstøl er vedlagt i slutten av dette heftet. Både Rødt!-heftet, Wikipedia og andre nettkilder kan være verdifull tilleggsinformasjon for dette møtet.

Andre samling

Arbeid mot kapital

Målet med dette møte er å studere det særegne med kapitalismen som økonomisk system. Hvorfor er ikke kapitalismen den beste måten å dekke menneskets behov på?

Tredje samling

Alternative teorier om samfunnsutvikling

Marxismen utfordret borgerlige teorier for samfunnsorganisering. Også i arbeiderklassen ble det utviklet alternative teorier til marxismen. Keynes var en av de borgerlige ideologene som fikk betydelig innflytelse på fagbevegelsen i store deler av verden. Det er disse alternative teoriene som har hatt, og har hegemoniet i dagens verden.

Fjerde samling

Sosialismens problem

Siden Pariserkommunen i 1871 har opprørere forsøkt å organisere samfunnet på andre måter enn kapitalismen. Hvorfor har de misslykkes? Hva er problemet?

Femte samling

En sosialisme nedenfra

Hvordan skal sosialismen organiseres i praksis? Her diskuteres former for arbeidervestvstyre og problemene med å forene lokalt selvstyre med nasjonal planlegging. Er det mulig å organisere et samfunn nedenfra?

Lykke til!

Første samling

Den Bolivarske revolusjonen

På denne introduksjonssamlingen har vi ikke lagt opp til konkrete spørsmål. Men noen problemstillinger kan det kanskje være lurt å komme inn på. Her er noen forslag:

Hvilken betydning fikk koloniperioden for Venezuelas økonomiske- og politiske utvikling?

Hva er Venezuelas viktigste næringsveier ved siden av oljen?

Hva skiller klassesammensetningen i Venezuela fra klassene i Norge?

Hvorfor er det så viktig for land i den 3.verden å ha en selvstendig industrisektor?

Andre samling

Arbeid mot kapital (Bokas kapittel 1)

Spørsmål 1

Gjennom de borgerlige revolusjonene gjorde borgerskapet oppgjør mot de føydale stengslene som preget samfunnet.

Hva skiller kapitalistiske fra føydale produksjonsforhold?

Spørsmål 2

Målet for kapitalistisk produksjon er størst mulig profitt. Profitten er den delen av merverdien som kapitalisten selv beholder (Noe går til det offentlige som skatt). Hver enkelt kapitalist prøver derfor å oppnå størst mulig merverdi av produksjonen og sikre seg størst mulig profitt av sine investeringer. Det var Karl Marx som først forsto hvordan merverdien oppstår. Han viste hvordan arbeidskraften har den særegne egenskapen at den skaper mer enn sin egen verdi.

Forklar hva som bestemmer arbeidskraftens verdi og hvordan merverdien oppstår.

Spørsmål 3

Kapitalen er den delen av merverdien som brukes til å kjøpe nye produksjonsmidler, arbeidskraft, maskiner og råvarer. Den stadige opphoping av kapital (kapitalakkumulasjon) krever at merverdien stadig må økes. Kapitalistene leter alltid etter nye måter å øke merverdien på.

Hva kan kapitalistene gjøre for å øke merverdien?

Spørsmål 4

«Overproduksjon er den grunnleggende motsigelsen i den utviklede kapitalismen», sier Marx (Lebowitz s.20). For å øke merverdien må kapitalisten prøve å øke produksjonen. Men produksjonen skal selges på et marked hvor det store flertallet av kjøpere ikke på samme måte får økt kjøpekraft. Dermed vil det periodisk oppstå overproduksjonskriser.

Hvilke tiltak kan kapitalistene ta for å unngå overproduksjonskriser?

Tredje samling

Alternative teorier om samfunnsutvikling (kapittel 2 og 3)

Spørsmål 1

Gjennom den politiske historia har vi sett hvordan ulike ideer oppstår. I kapittel 3 skriver Lebowitz om «Kampen om tankene». Den herskende klassen har alltid brukt ideene som redskap i kampen om samfunnsmakten. Påstanden som ligger i slagordet «TINA» (s.35) har gått sin seiersgang over den vestlige verden de siste 20 årene og bidratt til pessimisme og handlingslammelse. På dette møte skal vi ta for oss noen av de ideene som kraftigst har utfordret marxismen. (En kortfattet gjennomgang av ulike teorier er gitt av Lysestøl og Meland i boka *Velferdsstatens økonomi*, Universitetsforlaget, s.15-18. Utdrag er vedlagt i slutten av dette heftet). Men først kan det være lurt å diskutere:

Hvordan oppstår bestemte ideer om samfunnsutvikling?

Spørsmål 2

De klassiske sosialøkonomene før Marx oppdaget den avgjørende betydningen arbeidet har for verdiskapingen. Denne arbeidsverditeorien utviklet Marx til en teori som også forklarte utviklingen av utbytting og rikdom, merverditeorien. Denne teorien ble farlig for borgerskapet. Både i Europa og i USA utviklet det seg på 1870-tallet en alternativ Nyklassisk økonomisk teori. Nyklassikerne forkaster klassikernes arbeidsverditeori. De påstår at varens verdi må sees i forhold til den nytte varen har for kjøperen.

Diskuter innholdet i nyklassisk teori. Hva ligger i nyklassikernes oppfatning av et fritt menneske?

Spørsmål 3

Den engelske økonomen J.M. Keynes utviklet sin teori om hvordan arbeidsløshet og kriser kan unngås på bakgrunn av erfaringene fra de ustabile årene mellom de to verdenskrigene. Han oppdaget, på samme måte som Marx 70 år tidligere, at krisene i kapitalismen skyldes kapitalistene sjøl og ikke late arbeidere. Fordi kapitalisten prøver å holde lønnene lavest mulig mens de sjøl sikrer seg størst mulig merverdi, blir det i perioder motsetning mellom den kjøpekraften folk har den kjøpekraften som trengs for å kjøpe alt som produseres.

Diskuter hovedinnholdet i Keynes teori. På hvilken måte bryter Keynes med nyklassisk teori.

Spørsmål 4

Keynes sine teorier for samfunnsutvikling rettet oppmerksomheten mot problemet med å sikre tilstrekkelig etterspørsel i en kapitalistisk økonomi. Etterspørselen kunne økes ved å øke lønna til folk, redusere skattene til vanlige forbrukere og øke skattleggingen av de rike eller øke den offentlige sektoren. Dette la grunnlaget for ideene om «blandingsøkonomi» og en stor velferdssektor i de nordiske velferdsstatene. Sosialdemokratene ga etter hvert opp ideen om sosialismen til fordel for velferdskapitalismen.

Diskuter hvorfor Keynes sine ideer hadde så stor tiltrekningskraft på sosialdemokrater? Hvorfor ble Keynes sine teorier forkastet under den Nyliberale revolusjonen på 80-tallet?

Fjerde samling

Sosialismens problem (kapittel 4 og 5)

Spørsmål 1

Marx sine teorier om sosialisme hentet mye inspirasjon fra «utopistene». De første ideene om et sosialistisk samfunn ble utviklet mens kapitalismen ennå var i sin begynnelse. Da Marx gjorde sine studier av kapitalismen var den industrielle revolusjonen langt utviklet og arbeiderklassen i land som England i ferd med å organisere seg. I Det Kommunistiske Manifestet diskuterer Marx i det siste kapitlet, ulike sosialistiske ideer som han forkaster som feilaktige.

Diskuter betydningen av praksis og erfaringer for ulike ideer om sosialisme. Hva skilte Marx sine teorier særlig fra utopistenes forestillinger?

Spørsmål 2

Marx sier sjøl lite konkret om hvordan sosialismen skal utformes. Etter erfaringene fra Pariserkommunen i 1871 blir ideen om et sosialistisk samfunn mer enn tidligere et spørsmål om dagsaktuell politikk.. I 1875 lanserer det tyske arbeiderpartiet et forslag til partiprogram for å samle tyske sosialister. I Marx sin kritikk av programmet går han lenger enn tidligere i å si noe om sosialismen og betingelsene for sosialismen, se «Kritikk av Gotha programmet». Her kommer han bl.a. med den viktige påstanden:

Det vi har å gjøre med er et kommunistisk samfunn, ikke slik det har utviklet seg på sitt eget grunnlag, men motsatt, slik det har utviklet seg fra kapitalismen».

Diskuter dette utsagnet. Hva har det å si for hvilke former sosialismen må ha i ulike samfunn?

Spørsmål 3

Lebowitz sier at sosialismen legger vekt på «menneskelig utvikling» (s.52). Samtidig vet vi at Marx og Engels i sin historieforståelse legger vekt på at «menneskets historie er ei historie om klassekamp»(Slik innledes også det Kommunistiske Manifestet).

Er det en motsetning mellom Marx og Engels sin fokus på klasser og det Lebowitz sier om «menneskelig utvikling»? I hvilken grad har sosialistiske land til nå lagt vekt på det enkelte menneskets behov?

Spørsmål 4

Den sovjetiske formen for sosialisme fikk veldig innflytelse på sosialister over hele verden. Sovjetunionen oppnådde i en lang periode sterk økonomisk vekst, men gradvis brøyt systemet sammen innenfra. Lebowitz peker på noen av svakhetene ved «sovjetmodellen».

Diskuter typiske trekk ved «sovjetmodellen». Hvorfor endte dette systemet ende opp som et undertrykkende diktatur? Måtte det gå sånn?

Femte samling

En sosialisme nedenfra (kapittel 6 og 7)

Spørsmål 1

Lebowitz har kommet til at erfaringene fra Jugoslavia er særlig nyttige lærdommer å bygge på når det skal utvikles en demokratisk sosialisme i Venezuela. Dette gjelder særlig måten bedriftene ble organisert på. På alle arbeidsplasser, både i industrien og i servicesektoren ble det dannet arbeiderråd. Arbeiderrådet ansatte direktøren og ekspertene. I store bedrifter var det arbeiderråd i hver avdeling, såkalte Grunnorganisasjoner (Lysestøl(1985):*Jugoslavia et forsøk på sosialisme*, utdrag vedlagt bak i dette heftet, illustrerer hvordan arbeiderrådene var bygd opp).

I Sovjetunionen hadde man en rådsmodell der arbeiderråd i distrikter og byer danna grunnenheten i samfunnet – og der rådet valgte delegater til høyere råd igjen. Dette danna grunnlaget for organiseringa av staten. Det var den første sovjetkongressen i 1917 som valgte bolsjevikpartiet til å danne regjering. Men i motsetning til i Jugoslavia var ikke arbeiderrådene ansvarlige for drift av fabrikker. Da en fraksjon i Bolsjevikpartiet ville organisere arbeiderråd om lag på samme måte som i Jugoslavia, advarte Lenin mot dette og sa at det ville skape kimer til kapitalistisk tenkning og splittelse i arbeiderklassen.

Hva er fordelene og ulempene med henholdsvis den sovjetiske og jugoslaviske rådsmodellen? Diskuter Lenins motforestillinger mot arbeiderråd på den enkelte bedrift.

Spørsmål 2

Her viser vi til spørsmålet som Lebowitz reiser på s.56 og som tar opp forholdet mellom ledelse og arbeidere.

Hvordan bryte ned arbeidsdelinga som sosialismen arver fra kapitalismen?

Spørsmål 3

I arbeidervestyrte bedrifter hvor markedet fortsatt spiller en viss rolle, vil det fort bli konkurranse mellom arbeiderrådene. Problemer som følger av dette tar Lebowitz opp på s.57 og 58.

Hvordan sikre at arbeidervestyre forener og styrker arbeiderklassen og folket og ikke splitter det?

Spørsmål 4

Venezuela er fortsatt preget av å være et tredje verdens land med betydelig analfabetisme, fattigdom og en stor bondebefolkning. Landet ligger på 72.plass målt med FNs Utviklingsindeks, etter land som Malaysia og Brasil. Fortsatt er 18 % av befolkningen underernært. Marx viser at det nye samfunnet vil være preget av erfaringene og tenkningen fra det gamle samfunnet.

Hvilke erfaringer og tanker har en befolkning som den Venezuelanske som kan hindre utvikling av sosialisme? Hvordan vurderer dere det som nå gjøres i Venezuela for å løse denne motsetningen? Se kapittel 7.

Vi håper studiesirkelen har bidratt til mange spennende diskusjoner og til ønsker om videre studier.

Lykke til!

Wikipedia om Venezuelas historie og den bolivarske revolusjonen (utdrag)

Møte 1

Venezuela var den første permanente spanske kolonien i Sør-Amerika i 1522. Mesteparten av det nåværende Venezuela ble senere lagt under visekongedømmet Ny Granada. Etter flere mislykkede opprørsforsøk ble landet til slutt selvstendig fra Spania i 1821 under ledelse av landets store sønn Simón Bolívar. Etter selvstendigheten inngikk Venezuela i føderasjonen Gran Colombia sammen med Colombia, Panama og Ecuador til 1830, da Venezuela brøt ut og ble en selvstendig republikk.

Karakteristisk for Venezuelas historie på 1800-tallet og tidlig 1900-tallet var politisk ustabile regjeringer, skiftende diktaturer og revolusjonær uro. Etter at militæret trakk seg ut av politikken i 1958 har Venezuela har de to sentrumpartiene Accion Democratica og COPEI vekslet på å sitte med makten. De to partiene inngikk i 1958 en pakt som skulle sikre at ingen andre partier slapp til, den såkalte Punto Fijo-pakten. Under Punto Fijo-epoken, som varte frem til valget i 1998, var «forsvinninger» av opposisjonelle vanlig i Venezuela. De dominerende mediene støttet nesten uten unntak de to etablerte partiene og var i hovedsak kontrollert av to velstående familier med intime bånd seg imellom.

En sentral hendelse i nyere venezuelansk historie er Caracazo-massakren (1989). Massakren ble satt i gang da politi og militære gikk til angrep på demonstranter som krevde stopp i nyliberalistiske reformer innført under president Carlos Andres Perez. Flere tusen demonstranter ble drept og hendelsen har blitt omtalt som en «kapitalismens Himmelske freds plass» i Latin-Amerika. President Perez ble siden stilt for riksrett og avsatt for korrupsjon.

I 1992 forsøkte MBR-200 (Movimiento Bolivariano Revolucionario 200) å ta makten. Opprøret ble begrunnet med at de demokratiske kanaler for endring var stengt og blir omtalt som et mislykket kupp av dets motstandere og som et forsøk på revolusjon av dets tilhengere. MBR-200 hadde Venezuelas frigjøringshelt Simon Bolivar som symbol og mobiliserte mot korrupsjonen under regimet til Carlos Andres Perez. Da opprøret feilet fikk Hugo Chavez slippe til på tv for å be sine tilhengere om å av-

slutte kamphandlingene. Han sa at opprøret bare hadde feilet «por ahora», «for nå», et sitat som siden har gått inn i venezuelansk historie.

President Hugo Chávez (1999 -)

Hugo Chávez ble valgt til president i 1999 med 80 % oppslutning. Et av de viktigste kravene fra hans politiske bevegelse var å få slutt på Punto Fijo-regimet. I 2002 ble hans styre utsatt for et mislykket kupp etter at opprøyer rammet hovedstaden Caracas. Det venezuelanske militæret annonserte Chávez' avgang på nasjonalt fjernsyn og inviterte en lokal næringslivsleder til å bli interimpresident. Etter noen få timer hadde de avskaffet parlamentet og gjort store forandring i grunnloven. Den venezuelanske regjeringen mener at kuppet hadde støtte fra USA. Lojale militæroffiserer gjeninnsette Chávez som president mindre enn 48 timer senere.

Demokrati og kontroverser i Venezuela

Den nye grunnloven av 1999 i Venezuela lover direkte og deltakende demokrati. Hva som ligger i dette finnes det ulike tolkninger av, men regjeringen i Venezuela har i flere år vist interesse for den sveitsiske modellen med direkte folkeavstemninger og skal få hjelp av sveitsiske jurister og Insituttet for føderalisme i Freiburg til å konkretisere en liknende modell i Venezuela, i følge det spanskspråklige nettstedet Swissinfo.

Små kommuneråd etablert av innbyggerne innenfor et område har blitt populært i Venezuela etter at regjeringen la til rette for dette og det finnes nå 18 000 slike råd. Her bestemmer innbyggerne direkte over hvordan kommunerådets budsjett skal brukes.

I desember 2005 stemte omkring 20 % av de stemmeberettigede i Venezuela under valget av ny nasjonalforsamling, La Asamblea. Opposisjonen i landet boikottet valget som følge av stor mistillit til hvordan tidligere valg har foregått. Dette førte til at Chávez' parti MVR, og de partiene som støtter han, fikk alle plassene i La Asamblea. Mange mener at den lave valgdeltakelsen gjør at valget ikke kan regnes som legitimt. Chavez-tilhengere viser i denne sammenheng til at valg til nasjonalforsamlingen tradis-

Tilleggs litteratur

jonelt har hatt svært lav deltakelse i Venezuela, sammenliknet med presidentvalg. I 1998 fikk f.eks. sentrumspartiet Accion Democrática kontroll over kongressen med stemmene fra bare 11,24 % av landets stemmeberettigede uten at det i nevneverdig grad ble stilt spørsmål ved valgets legitimitet.

Chávez vant på ny presidentvalget i desember 2006 foran Manuel Rosales. I februar 2007 ble «La Ley Habilitante» gjennomført. Dette betyr at nasjonalforsamlingen har gitt fra seg makten sin til Chávez i 18 måneder innenfor en rekke bestemte lovområder. Denne typen fullmakter er vanlige i land med presidentbasert demokrati og har blitt brukt bl.a. i USA («Fast Track"-lovene) og i Peru hvor Alan Garcia nylig fikk utvidede fullmakter innenfor 9 spesifiserte områder. Liknende fullmakter har blitt gitt Hugo Chavez og tidligere presidenter ved flere anledninger. Alle lover som vedtas i Venezuela kan bli tatt opp til folkeavstemning dersom 5 % av de stemmeberettigede krever det.

Media i Venezuela

De dominerende media i Venezuela er for det meste eid av private selskaper og de fleste har en sterkt kritisk dekning av det myndighetene foretar seg. Særlig Cisneros-familien, som var involvert i statskuppet i 2002, har kontroll over sentrale meningsdannende media i Venezuela.

En ordning med pressestøtte til lokalbaserte og uavhengige medier har bidratt til flere lokale tv- og radiokanaler. Antallet tv-kanaler har økt fra 30 til 78 siden Chavez kom til makten og antallet radiokanaler har økt fra 368 til 617. Dette har gitt Hugo Chavez' flere støttespillere i media da mange av de nye kanalene stiller seg positive til regjeringens arbeid. Når det gjelder de riksdekkende tv- og radiokanalene dominerer imidlertid fortsatt opposisjonen.

Det finnes over hundre aviser i Venezuela. De fleste av disse står åpent i opposisjon til landets regjering, men styrken i kritikken kan variere.

Våren 2007 oppstod det konflikt i forbindelse med venezuelanske statens ikke-fornyelse av konsesjonen til den populære tv-kanalen RCTV til å sende på det nasjonale bakkenettet. Deler av opposisjonen oppfatter dette som et forsøk på sensur. Regjeringen viser til kanalens mange brudd på sendevilkårene, herunder aktiv deltakelse i statskuppet i 2002, manglende skattebetaling, visning av tobakksreklame, samt vold og pornografi mellom tidspunkt på døgnet når dette ikke er lov. President Chavez har også lagt vekt på at kanalen skal ha spredt homofobe holdninger. RCTV vil sende videre på kabel, i tillegg til at kanalen sender på Internett og satellitt.

Internasjonalt har en rekke organisasjoner

reagert på beslutningen om å ikke fornye konsesjonen til RCTV. Organisasjonen av amerikanske stater (OAS) sin generalsekretær har imidlertid uttalt at beslutningen ikke representerer noen trussel mot demokratiet i Venezuela og flere presidenter i regionen, herunder Brasils president Luiz Ignacio Lula da Silva, har tatt beslutningen i forsvar. Lula betegnet beslutningen som en demokratisk handling. «*The decision to not renew the license is just as democratic as giving it (the license). I don't know why there is any difference between two democratic acts*», skal Lula ha sagt til den brasilianske storavisen Folha de Sao Paulo.

Tv-kanalen som tar over RCTVs gamle frekvens på bakkenettet heter TVes. I følge regjeringen skal dette være en «Public Service» tv-kanal etter «europeisk modell», hvor alle kan sende inn programmer. Myndighetene har også uttalt at «vi ville ikke være så dumme at vi gjorde TVes til en kopi av [statskanalen] VTV» og understreket at den nye kanalen vil være plura-listisk og inkluderende.

Som en del av sin mediestrategi har også regjeringen valgt å bygge ut gratis internettkaféer i fattigstrøk. Tilhengere av Hugo Chavez bruker gjerne dette som et eksempel på regjeringens demokratiske karakter, da mange undertrykkende regimer ser på Internett som en trussel.

Venezuela fornyer forsvaret

I april 2006 ankom dei første MI-17-helikoptere som Venezuela har kjøpt fra Russland. I alt skal 33 kamphelikoptere leveres.

I mai 2006 innførte USA et forbud mot eksport av våpen til landet. Avgjørelsen ble tatt pga «manglende støtte til krigen mot terror». Dette fulgte opp en amerikansk stopp på en eksport av deler til F-16-fly fra Brasil i januar. Chavez reagerte på dette med å true med å kjøpe fly fra Russland eller Kina. Chavez truet også med å selge landets amerikanske jagerfly til Cuba eller Kina.

Tidlig i juni 2006 ankom den første leveransen av russiske våpen til Venezuela. 33 000 av totalt 100 000 Kalashnikov-gevær. USA uttalte at dette er med på å destabilisere regionen. Venezuela planlegger også lisens-bygging av Kalashnikov.

Norsk presse har meldt at Venezuela leder an i et rustningskappløp i regionen. Venezuelas bruk av økonomiske midler til militær virksomhet har imidlertid gått ned både om man ser på relative tall (i forhold til BNP) og i absolutte tall siden Chavez kom til makten.

Våren 2007 ble det meldt i norsk og internasjonal presse at Venezuela planla et større kjøp av ubåter fra Russland. Venezuelanske myndigheter har imidlertid avvist meldingen.

Peter M. Johansen og Olaf Sierraalta Svorstøl: Morgengry i Venezuela? (utdrag)

Møte 1

President Hugo Rafael Chávez Frías ble gjenvalgt 3. desember 2006. Gjenvalget førte til en ny runde med kommentarer og ledere i us-amerikanske aviser.

«I løpet av de siste dagene har de største avisene i USA, som The New York Times, The Washington Post, The Los Angeles Times og The Wall Street Journal, trykket ledere som aggressivt og hardt kritiserer nylige erklæringer og beslutninger fra den gjenvalgte president Hugo Chávez og hans regjering. En stor andel av innholdet i disse lederartiklene som reflekterer synspunktene til avisene, er basert på en forkludring og misoppfatning av den nye politikken som blir gjennomført i Venezuela og den overordnede måten regjeringen fungerer på,» konstaterer Eva Golinger, en venezuelanskamerikansk advokat i New York som driver nettstedet venezuelafoia.info, i en kommentar for Venezuelanalysis.com.

Hvor kommer denne aggresjonen som blir Hugo Chávez til del, fra? Hvorfor? Venezuela er en av USAs viktigste leverandører av olje; Venezuela har en av verdens største olje- og gassreserver. I juli i fjor hevdet en høring i Kongressen i Washington at det var en reell fare bak truslene fra president Chávez om å kutte oljeforsyningene til USA, naturligvis uten å nevne at Chávez knyttet truslene til et eventuelt militært angrep fra USA. I et brev til Richard Lugar, Republikanernes leder for senatets utenrikskomité, betegnet Venezuelas ambassadør Bernardo Álvarez påstanden fra det tverrpolitiske Government Accountability Office (GAO) i Kongressen for «absurd». – Oljeeksporten skaffer inntekter til Venezuelas regjering som er vitale for dens programmer og avgjørende for dens faktiske eksistens, fastslo Álvarez.

Oljen er ikke hele forklaringen på de hissige lederne som ikke er begrenset til usamerikansk presse, kanskje bare en mindre del av svaret. Washingtons fingeravtrykk går igjen i deler av norsk presse, særlig Aftenpostens Arne Halvorsen. «I The Washington Posts leder, «*Venezuela's Leap Backward*», trykt 10. januar, portretterer redaksjonsledelsen med hensikt og feilaktig det nylige presidentvalget sist desember i Venezuela som illegitimt og urettferdig. Ved

feilaktig å hevde at Chávez førte en «ensidig kampanje som fikk et flertall av venezuelanerne til å tro at de kunne bli straffet dersom de ikke stemte på ham», vil the Post ha sine lesere til å tro at de venezuelanerne som stemte for Chávez, gjorde det under press og frykt», skriver Golinger. I virkeligheten vant Chávez med den største stemmeandelen (63 %) og den største seiersmarginen (26 %) i Venezuelas parlamentariske historie til tross for at opposisjonen maktet å samle seg bak én kandidat, guvernøren i olje-delstaten Zulia, Manuel Rosales. Valget fikk ingen anmerkninger, verken fra Organisasjonen av amerikanske stater (OAS), Carter Center eller andre valgobservatører. (...)

De fire ledende us-amerikanske avisene hevder alle som én at Chávez ved å opprette samlingspartiet Partido Socialista Unido de Venezuela (Venezuelas sosialistiske enhetsparti) vil oppløse alle andre politiske partier i landet og tillate bare ett parti, PSUV. Det er en bevisst forfalskning. Opposisjonen har satt seg selv i vansker ved å boikotte det siste parlamentsvalget 4. desember 2005 og er dermed ikke representert i *Asemblea nacional*. Ved det siste presidentvalget fikk det kristeligdemokratiske Copei bare 2,24 prosent av partireferansene av stemmene til Rosales. Det er mindre enn Partido Comunista de Venezuela (PCV) som fikk 2,94 prosent av stemmene for Chávez. Det sosialdemokratiske Acción Democrática (AD) boikottet presidentvalget. Proyecto Venezuela, partiet til den rike forretningsmannen Enrique Salas Römer som stilte mot Chávez i desember 1998, er nærmest utradert, ikke stengt av myndighetene. PSUV avløser Movimiento Quinta República (MVR), partiet rundt Chávez som oppsto av Movimiento Bolivariano Revolucionario-200 (MBR-200) foran valget i 1998. Chávez har invitert alle partier som støtter «den bolivarske revolusjonen» til å gå inn i PSUV og setter det som vilkår for å være med i regjeringen. Mange partier har allerede sagt ja. PCV har invitasjonen til diskusjon i partiet. Om partiet sier nei, vil PCV fortsette som PCV. Uansett vil Venezuela fortsette med et regjeringsparti og opposisjonspartier og partier som står på egne bein, uansett hva us-amerikansk presse

Tilleggs litteratur

skriver. «Det blir ikke stenging eller avvikling av andre politiske partier i landet; de kan alle forbli som de ønsker og de som velger å slå seg sammen med eller støtte det nye partiet kan også gjøre det fritt. Videre har Chávez angitt at hensikten med å lage et nytt politisk parti, er å bryte løs fra den gamle korrupte hierarkiske partistrukturen fra fortida som konsentrerte makt i hendene på noen få og ekskluderte og ignorerte det store flertallet av tilhengere. Chávez bemerket at det nye partiet han søker å fremme vil bli dannet av grasrotbevegelser i lokalsamfunnene og at det ikke vil være partistrukturer som isolerer og marginaliserer valgkretsene.» skriver Golinger. (...)

Chávez varslet «en bolivarsk orkan» om han ble gjenvalgt. Han går inn for å holde ord. – Alt som er blitt privatisert, skal nasjonaliseres, erklærer Chávez. Det gjelder også innen oljesektoren. Chávez tror ikke på «historiens slutt», Francis Fukuyamas postulat om *the end of history* ved Murens fall. Chávez har kommet fram til at en humanistiske kapitalisme er en umulighet. I stedet snakker han om en sosialisme for det 21. århundre, og han bruker et vokabular som skulle ha rast sammen med Muren eller forstummet med drønnene fra Tiananmen-plassen i Beijing. Ord som imperialism. Ord som trenger inn hos lederskribentene i Washington Post, New York Times, Wall Street Journal, Los Angeles Times, Financial Times, Aftenposten, TV2 (fyll inn!) og framkaller aggressive reaksjoner. USA hevder at Chávez bruker oljeinntektene til å undergrave demokratiet i Latin-Amerika. Venezuela svarer at oljeinntektene blir brukt til å hjelpe land og samfunn som har blitt fattige av USAs økonomiske politikk. Det som skjer i Venezuela er også viktig for venstresida i Norge. Hvordan stiller en seg til Venezuelas bebudede nasjonalisering av deler av Statoils virksomhet der? Hvilke lærdommer kan en trekke fra prosessen der? (...)

Bærekraftig utvikling

(...) I 1998 kom Regjeringsprogrammet: Hugo Chávez forslag for å endre Venezuela.

I de siste tiårene i det tjuende århundre i Venezuela gjennomlevde landet en strukturell krise. Valget av Chávez og som president 6. desember 1998 gjorde at en kunne gå løs på årsakene til denne strukturelle krise. Fra og med innsettelsen 2. februar 1999 ble det satt i gang en rekke tiltak og ny politikk som til sammen var et nytt og alternativt prosjekt. Prosjektet bygger på deltakelsen av og ledelsen fra det venezuelanske folket.(...) For å gjøre planen operativ er det slått fast 5 balanser (hovedpunkter):

Det umiddelbare: tiltak for å raskt bedre livskvaliteten til alle. Dette vil være en anerkjennelse av den akkumulerte sosiale gjelda en

har overfor de fattigste i landet, i tillegg til å starte å løse den livstruende situasjonen en stor del av befolkningen befant seg i.

En økonomisk balanse og reaktivering av produksjonsapparatet, noe helt nødvendig for en bedre fordeling av inntektene og en større inntekt til familiene og fellesskapet og derved oppnå en sosial balanse i samfunnet. En må endre økonomien fra å være en rentistøkonomi til en produktiv økonomi. Til dette trengs det satsing på jordbruket, industrien, handel, turismen og oppbygging av infrastruktur. Alt dette må komme parallelt med kvantitativ og kvalitativ forbedring på alle nivåer når det gjelder helse, utdanning og sikkerhet.

Den sosiale balansen er ikke bare innrettet på å korrigere for de store sosiale ulikheter med all marginalisering og urettferdighet, men også å gi befolkningen muligheter til å utøve sitt demokrati. Det er snakk om å oppnå en kollektiv velferd slik at fordelingen av rikdommene og inntektene som de skaper tillater en stor grad av politiskøkonomisk rettferdighet. At fattigdommen blir fjernet er det store målet å oppnå. Den territoriale balansen kan ikke sees isolert fra den sosiale og økonomiske utviklingen. Det har med utviklingen av hele landet samtidig slik at ressurser og mennesker fordeler seg jevnt i territoriet, og ikke klumpa sammen i megabyer som i dag. Den internasjonale balansen bygger på landets ønske om å ha en utenrikspolitikk som bygger på respekt og likeverdighet samt intensiverer Venezuelas ønsker om samarbeid og innflytelse på verdensbasis, med særlig med de latinamerikanske og karibiske nasjonene.

Umiddelbare tiltak

Det ble satset på de aller fattigste. Plan Bolívar 2000 var en sivil-militær plan som i sin første fase skulle gi hjelp til den delen av befolkningen i størst nød og som var mest ekskludert i samfunnet. Det ble oppretta folkemarkeder, legehjelp og reparert skoler.

Etter hvert er folkemarkedene gått over til å bli Mercal, nettverket for salg av matvarer til kostpris, som i dag i 2006 ca 60 prosent av befolkningen bruker. Mercal har vær det viktigste enkelttiltaket som gjør at fattigdommen og den ytterste fattigdommen er falt fra 48 prosent og 22 prosent til henholdsvis 37 prosent og 16 prosent, ifølge CEPAL (FNs økonomiske kommisjon for Latin-Amerika og Karibia). Venezuelanske myndigheter regner med at den ytterste fattigdommen faller til under 10 prosent før utløpet av 2006. CEPAL anser som fattige familier eller personer som ikke har tilskrekkelige inntekter til å kunne garantere sin ernæring og andre grunnleggende behov. Som ekstremt fattige er de som ikke klarer å tilfredsstille sin ernæring. Matvarene i Mercal er ikke subsidierte,

men selges til kostpris uten profitt til leddene. Dette gjør at matvarene blir svært billige og tilgjengelig for selv de fattigste.

Legehjelpsprosjektet er gått over til å bli Misión Barrio Adentro som har gitt 15 millioner venezuelanere tilgang til legehjelp og som ikke hadde økonomiske muligheter til det før. Dette er gjort mulig ved en kjempesatsing fra myndighetene. Barrio Adentro er et forsøk på å bygge opp enheter som kan tilby en helhetlig primærhelsetjeneste. (...) Den nye grunnloven fra 1999 understreker at problemet er helsen i seg sjøl — opprettholde og bygge helsen opp, på helhetlig vis, og ikke se på helsen kun som noe relatert til legetjenestetilbud. Dette nye helsebegrepet understreker rollen som legen og helseteamene må spille i forhold som forebyggende og miljømessig komponent og som en agent som bidrar til å endre den sosioøkonomiske virkeligheten til individet og området vedkommende bor i. Utbygginga av dette primærnettverket kan ikke bygge på tall som bare viser til at det er en lege pr 500 innbyggere, internasjonal måte å måle på, som ikke sier noe om at de fleste av disse legene yter tjenester til små privilegerte grupper av samfunnet, mens 60 prosent av befolkningen faller utenfor. Alle legene som skulle jobbe etter det nye konseptet måtte dermed bryte med fortidas skjemaer som legeföreninga hadde knesatt. Derfor var det nødvendig i en overgangsperiode å hyre inn over 20 000 cubanske leger for å nå ut i de mest marginaliserte områdene. (...)

Samtidig med primærhelsetjenestenettverket (Barrio Adentro) har det blitt utviklet en nytt nivå for helsetjeneste som er de folkelige konsultasjonsstedene og folkelige klinikker som er tilpassa helsetjenestebehovene i hvert område og hver befolkningskonsentrasjon. Dette andre nivået er knyttet til primærhelsetjenestenettverket og begge til et tredje nivå som kan kalles for folkets sykehus, som gir tilbake rollen som sykehus alltid skulle ha spilt. (...)

Det er også blitt arbeidet med å skape en nasjonal produksjon og tilbud av sentrale medisiner for å dekke den nasjonale etterspørselen. Det har også vært arbeidet med nasjonale laboratorier for en produksjon som kan senke prisene på medisiner og mer effektivt fylle befolkningens behov. (...) I forbindelse med behandlingen av budsjettet for 2007 sa helseministeren at helse ikke er et privilegium i den bolivarianske revolusjonen, men en rettighet for hele befolkningen. For første gang ble statsbudsjettforslaget behandlet i det sosiale gateparlamentet og det viste seg at det overveiende flertallet var for at 44,6 prosent av budsjettet var foreslått til sosial-, helse-, utdannings-, bolig- og sosialsikringsutgifter. Resultatene har vist seg. Barnedødeligheten er gått ned vesentlig, det har

vært 150 000 legekonsultasjoner (gratis), med støtten som de over 20 000 kubanske legene yter i Misión Barrio Adentro. Disse bor over hele landet i de fattigste og mest isolerte stedene i Venezuela. (...) Venezuela er ett av de få landene på det amerikanske kontinentet (og i verden) som behandler gratis alle pasienter som er registrert med aids. (...)

All denne offentlige helsetjenesten nevnt foran er gratis. Men en kan ikke leie 20.000 leger fra Cuba i det uendelige. Det er satset sterkt på medisin og annen helseutdanning slik at landet har nok leger og medisinsk personell til å betjene det utvidede helsevesenet om noen få år.

En annen type helsevesen som er startet i 2007 er den såkalte Misión Sonrisa (Smil) programmet. Det gjelder å gi alle venezuelanere som ikke har fått tannlegebehandling og fått ødelagt tennene, en personlig verdighet. En regner med å gi 10 millioner venezuelanere tannbehandling så de igjen kan tørre å smile.

Kvinneinnretninga i de fleste programmene er klar, men det ytes også sosial støtte til kvinner som får utdanning, og mat til barna på skolen. Noe gis også som ren sosialstøtte. 200 000 fattige enslige mødre får minimum 190 dollar i måneden for å klare seg og barna.

Tiltak for å gi kompetanse

- – Det som er allment kjent er Misión Robinson, den store alfabetiseringskampanjen som tok for seg 1,5 millioner analfabeter i løpet av ett år.
- – Misión Robinson II er retta mot at tidligere analfabeter og andre, kan gjennomføre grunnskolen. Mer enn 1,2 mill personer holder på med dette pr nå, i tillegg til de over 300.000 som tok grunnskolen pr. august 2006.
- – Misión Ribas er et undervisningsprogram som ble startet i november 2003 som gir voksne muligheter til å ta videregående skole tilpasset de voksnes situasjon. Pr august 2006 var 608.000 i gang med dette programmet (99.000 med stipend) og ytterligere 168.000 hadde tatt eksamen.
- – Misión Sucre er et initiativ som har som mål å garantere tilgangen til universitets/høgskoleutdanning til alle med videregående skole som ikke har fått studieplass. Pr nå er det 200.000 som følger programmet.

Reaktivisere produksjonen:

Jordbruket

Misión Vuelvan Caras, Misión Zamora samt den nye jordloven har gitt gode resultater, til tross for den harde motstanden fra de store jordeierne. I juli 2006 ble Nasjonalforsamlingens leder for jordbruksreformen forsøkt drept ved bombeattentat. Misión Vuelvas Caras star-

Tilleggs litteratur

tet i mars 2004 og har bidradd til å opprette over 6.800 jordbruks-kooperativer, hvorav over 5.700 har finansiering. Over 600.000 personer har fått faglig og samfunnsmessig opplæring i dette programmet i løpet av 2005 og 2006.

Misión Zamora har som mål å få vekk latifundismen (store jordeiere med leilendinger) ettersom dette systemet er mot samfunnets interesser. Under denne planen som startet i januar 2005 er det gitt jord til bøndene, utstyr så de kan jobbe og teknisk opplæring og støtte. Det er gitt nærmere 70 000 eierdokumenter og fordelt nesten tre millioner hektar jord. Jordbruks- og jorddepartementet (Ministerio de Agricultura y Tierras) har i desember 2006 oppsummert at det totalt sett i løpet av de siste fem årene er gitt finansiering til mer enn 300.000 bønder med en finansiering på underkanten av 1 milliard US dollar. Det er fordelt mer enn tre millioner hektar jord til bøndene 150.000 hektar jord med kunstig vanning som var blitt forlatt. Det er bygd en traktorsamlebåndsfabrikk som har produsert mer enn 5.000 traktorer og 2.000 innhøstningsmaskiner til bøndene som aldri har hatt slik før. Målet er å gi jobb til folk på landsbygda og gjøre Venezuela sjølforsynt med matvarer. Kampen mot denne prosessen har vært svært hard. Over 150 bønder er blitt drept, og president Chávez er blitt utsatt for et statskupp på grunn av dette. (...)

Produksjonen av matvarer er også et strategisk viktig spørsmål ettersom om lag 80 prosent av matvarene ble importert før den Bolívarianske revolusjonen. Nå er andelen importert matvarer sunket til under 50 prosent

Industrien

I begynnelsen av 2006 vedtok regjeringen en ramme for samarbeid mellom bedriftseiere, arbeidere/ansatte og statlige enheter for å fremme den venezuelanske industriens reaktivering dvs. for å utnytte produksjonskapasiteten fullt ut. Systemet er om lag det samme som bedrifts-demokratikonseptet til norsk fagbevegelse fra femti/sekstiårene i Norge.

I mars kom representanter for de 267 bedriftene, bedriftseiere og ansatte, som allerede hadde formelt og reelt hadde satt i gang slike samarbeidsbedrifter sammen for å evaluere de prosjektene som var i gang, etablere allianser og presentere sine produkter. I tillegg kom representanter for flere departementer: lettindustri og handel, finans, vitenskap og teknologi, folkelig økonomi, arbeid, som er garantister for at systemet med bedriftsdemokrati settes i gang. Det regnes med at det i løpet av 2006, både direkte og indirekte, ble skapt 100.000 arbeidsplasser ved dette tiltaket. Ideen var å komme fram til 1000 bedrifter som ønsket å utvikle seg, teknologisk sett å komme på dagens nivå, som ønsket

å utvide markedet sitt og samtidig være en aktiv del av lokalsamfunnet der en holder til og demokratisere bedriftens eiendom for de ansatte.

Det er også startet mange *nucleos* som er kollektivt eid og hvor staten har gitt kreditter som muliggjør oppstarten av disse. Satsinga på disse har hatt to hovedformål:

Å sette mange mennesker i en produktiv situasjon fra å være arbeidsløse

Ettersom kollektivene bygger på kollektiv eiendom av produktivkreftene, settes arbeidets rolle over kapitalens rolle ved at ressursene fordeles likt og solidarisk. Hovedmålet er å skape verdige arbeidsplasser hvor produksjonsmidlene er felles eie dvs. kollektiv eie, av de som arbeider der.

Det er registrert over 163.000 kooperativer i jordbruk, industri, handel, fiske etc. av disse regnes det med at over 65.000 er i virksomhet pr slutten av 2006. 60 prosent av kooperativene er innenfor turisme, profesjonelle, vedlikehold, renhold, industriell vedlikehold, frisører. 30 prosent er produksjonskooperativer som omfatter jordbruket, dyrhold, fisket, håndverk, industri. Jordbruket har en stor vekt her. De resterende 10 prosent er innenfor aktiviteter som boligkooperativer, sparing og kreditt, forsikring og sosiale tjenester. Kooperativismen sees som en utvikling mot en inkluderende økonomisk modell som på et vis demokratiserer kapitalen, varene og tjenestene, men samtidig blir kooperativismen valgt fordi den anses som et livsprosjekt, som et sosioproduktivt prosjekt som går utover denne rene økonomiske aktiviteten og bygger på etablere produksjonsrelasjoner med kollektiv, solidarisk og inkluderende karakter.

Når det gjelder sosial inkludering, garanterer staten at et viktig antall venezuelanere som var falt utenfor og utenfor rammene til samfunnet, får seg en jobb og en verdighet. Derfor kan en si at kooperativismen har vært det viktigste redskapet for å få inkludert folk tilbake til samfunnet. Et viktig resultat av kooperativismen har vært styrkinga av kvinnenens rolle i disse organisasjonene.

Det er viktig å forstå at til tross for at kooperativismen spiller en viktig rolle i bygginga av det Bolívarianske prosjektet, så er dette en overgangsprosess. Venezuelanerne har historisk levd, og lever, i et kapitalistisk samfunn hvor de viktigste verdiene er individualismen, inntekstnivået og kapitalismen er en viktig del av den kollektive tenkningen. Der kommer kooperativismens utfordring, den kan ikke vedtas eller proklameres, den må bygges og den oppstår i bevisstheten til alle personene som tar det til seg. Revolusjonen i Venezuela må være kulturell og må berøre alle deler av samfunnet, blant annet kooperativismen. Venezuelanerne må se

på feilene som gjøres og hindringene som står foran en for å kunne gå videre, det er jo en kompleks virkelighet som en holder på å bygge. Kooperativismen er en del av den kulturelle endringen som må gjøres, selv om det ikke er enkelt: det innebærer å samarbeide med et kollektiv av personer i samme situasjon som deg, forutsetter at en gir fra seg personlige privilegier og egoistiske holdninger, det innebærer å ha en demokratisk og horisontal organisasjon og forståelsen av at kollektiv eiendom er en kulturell kollisjon. Derved utvikles en ny kultur, en ny subjektiv forståelse som bygger på solidaritet og gjensidig respekt. Derfor blir kollektive et revolusjonært bidrag til bygginga av sosialismen.

I tillegg til de nevnte tiltakene har vi uttalige mikrolån til småprodusenter. En god del av satsingen har vært på kvinner hvor det også er oppretta en egen kvinnebank som har gitt over 60.000 kreditter og skapt 217.000 arbeidsplasser.

Det petrokjemiske industri komplekset- i El Tablazo, delstaten Zulia, er blitt reaktivert og utvidet, og flere kjemiske bedrifter er under planlegging og bygging. Petrokjemisk industri i Guiria – gassodukt fra Deltaen 180 km lang Stålbyen – Jernverk med installert kapasitet på 1,5 mill tonn pr år, og produksjon på 300.000 tonn planlegges og bygges

Fábrica adentro er et program som tar sikte på å danne det nye industriproduksjonssamarbeidet som arbeider med demokratisering av produksjonsforholdene og inkludering av det venezuelanske folket i produksjonen. I dag har Fábrica Adentro 856 bedrifter og tar sikte på å ha mer enn 6.000 bedrifter i løpet av maksimalt 3 år. Meierier flere steder i landet Det er oppretta over 100 sentra for bearbeiding og distribusjon av fisk Det bygges og planlegges bedrifter for å erstatte import av varer til landet. Verft som kan bygge skip opp til 400.000 tonn Mobiltelefonfabrikk i samarbeid med kinesisk kapital planlegges Bilfabrikk satt i produksjon høsten 2006 i samarbeid med Iran. Ideen er å få en økonomisk revolusjon over hele landet som kan bidra til industriarbeidsplasser over hele landet og oppbygging av kompetanse i industrien.

Hvordan skaffe kapital til investeringene? Delreformen til Loven om den venezuelanske sentralbanken vedtatt i 2005 har gitt myndighetene et nytt verktøy for fordelingen av oljeinntektene. Reformen fjernet pålegget som det statlige oljeselskapet Petróleos de Venezuela (PdVSA) hadde om å selge sin utenlandsk valuta til Sentralbanken. Derved kan regjeringen bruke disse ressursene til reelle produktive investeringer, til helse, til utdanning og forbedre situasjonen i forhold til utenlandsgjelda. Tankegangen er at økonomisk utvikling er et nød-

vendig, men ikke tilskrekkelig element.(...)

Reformen innebærer at de overskytende dollarinntektene pga oljeeksporten, etter at utgiftene til innsatsfaktorer og investeringer er trukket, går til den nyopprettede FONDEN (Nasjonal utviklingsfond). (...) FONDEN-midler kan brukes til å betale offentlig gjeld og til å fronte ekstraordinære situasjoner som naturkatastrofer eller offentlige krisesituasjoner. FONDENs funksjon er underlagt nasjonalfor-samlingens kontroll, selv om dens operasjoner ikke regnes med i de offentlige budsjettene. FONDEN har fra 2005 til nå fått ca 20 milliarder dollar i fondet sitt. (...) Dessuten har lovreformen bidradd til å forbedre sammensetningen og størrelsen på landets offentlige utenlandsgjeld. Dette muliggjør en bedre fordeling av tilbakebetalingen av gjelda som er tilpasset ressursene staten disponerer til enhver tid. Et annet viktig aspekt i lovreformen er at kredittperiodene blir lengre for låntakerne, og at avgiftene å betale blir mindre. En vil kunne bruke ressurser til finansieringen av programmer i jordbruket, fiske og skogbruk, noe som vil bringe en økning i produksjonen til disse sektorene. (...)

Skatteinnkreving

Det er satset sterkt på skatteinnkrevingen av fysiske personer og bedrifter. I løpet av få år er skattetilgangen økt vesentlig. Målsettingen som var satt opp for 2006 ble overskredet med over 30 prosent. I 2006 ble det inndrevet skatt for over 20 milliarder dollar fra bedrifter, noe som er en mangedobling av tallet for få år tilbake, da veldig mange firmaer i Venezuela satte over-skuddet i utlandet og unndro seg skatt. Ettersom det ikke fantes noen verktøy til å følge opp, var det milliarder av dollar skatt som ble unndradd. Også skatteinngangen fra utenlandske oljeselskaper som betalte uvanlig lave skatter er blitt økt og skaffer landet store dollar inntekter. Alle disse inntektene som tidligere gikk direkte i private lommer brukes nå til å investere i tiltak som bedrer befolkningens situasjon.

Nedbetaling av utenlandsgjelda

I 2006 ble utenlandsgjelda ekstraordinært nedbetalt med 579.128.000 US dollar. Bare dette gjorde at Venezuelas renteutgifter etc. for å betjene lånet falt ned 500 millioner dollar pr år. Totalt nedbetalte en gjeld for 4, 7 milliarder US dollar i 2006. De innsparte renteutgiftene vil kunne brukes til offentlig investering, støtte til den private økonomiske aktiviteten samt ytterligere investeringer i helse-, sosial- og utdanningssektorene. Likeledes til å gi befolkningen ytterligere tilgang til matvarer. (...)

De siste 20 årene var infrastrukturen blitt dårlig og vedlikehold og nybygging fikk få bevilgninger. De siste årene har vært preget av en

Tilleggs litteratur

oppbygging av landets infrastruktur som ikke har eksistert i landets historie. (...) Det har vært investeringer i drikkevannstilgjengeligheten for befolkningen over hele landet. I 1998 hadde 79 prosent av befolkningen tilgang til rent drikkevann mot over 96 prosent i 2006. Planen er å oppnå en 100 prosent dekning innen 2010.

Kloakker bygges likeledes over hele landet og tilsvarende renseanlegg. Tilgang på elektrisitet er også viktig for befolkningen og det satses mye på dette. Flere termokraftprosjekter der en bruker gass eller diesel er avsluttet, men ikke minst satses det på vannkraftverk, dvs på fornybar energi. (...)

Investeringer i transportsektoren er også viktig i en utviklings situasjon, både for å gjøre situasjonen enklere for folk, mindre tid til å komme seg på jobb, skole etc. I de store byene utbygges t-baner: det gjelder Caracas, Maracaibo og Valencia. I andre større byer som Barquisimeto og Merida satses det på offentlig buss/trolleybuss transport for å bedre tilbudet og for å få bedre miljø. Veiene på landsbygda utvides og forbedres. Dette er svært viktig for å få flere arbeidsplasser på landsbygda og for å få produktene ut til byene. Motorveier som lå nede eller var ødelagt pga lite vedlikehold er blitt gjort ferdige og reparert. Jernbanen er i ferd med å utbygges og planene er å bygge 13.000 km jernbane i løpet av de neste 20 årene. Her er det gjort avtaler med Cuba, India og Kina for bygging av jernbanevogner. (...)

Den venezuelanske økonomien har de to siste årene hatt en god vekst, i 2006 på om lag noe over 8 prosent vekst i BNP. Tallet arbeidsledige ligger på om lag 8,5 prosent. Investeringene gjøres i den sosiale sektoren (helse, sosiale tiltak), utdanning, infrastruktur, reaktivisering av økonomien, nyinvesteringer i produksjonskapasiteten. Alle disse investeringene styrker en bærekraftig utvikling. Også nedbetaling av utenlandsgjeld og økt skatteinngang gir ekstramidler som igjen kan brukes til å investere mer i de sosiale, utdanningsmessige og produktive sektorene.

Det som er uklart er hvordan mange av de kooperative produksjons enhetene vil klare seg når de skal forholde seg til en ny situasjon med konkurranse med varer som kommer fra andre land i frihandelsområdet Mercosur. Dette gjelder særlig industrikooperativer, men også kooperativer som produserer fiskeprodukter og jordbruksprodukter. Varer fra andre Mercosur land skal ikke kunne diskrimineres i forhold til landets produkter.

Utvikle styringen nedenfra?

Den Bolívarianske revolusjonen har gjennomført noen tiltak og vedtatt noen lover for å fremme styring nedenfra. President Chávez selv har

helt fra begynnelsen sagt at det er ikke hans revolusjon, det er ikke han som har vunnet, det er folkets revolusjon det er deres seier.

Partiene som støtter prosessen, bortsett fra kommunistpartiet PCV, har svak intern organisasjonsdemokrati. Det er litt blanding av selvvalgt ledelse som også utpeker folk til forskjellige verv, nominerer til valglister etc. President Chávez har foreslått å bygge et enhetlig revolusjonært parti, Partido Unico Socialista de Venezuela (PSUV), det enhetlige sosialistiske partiet i Venezuela. Ideen er å få et parti som har intern demokrati, som velger sine ledere og foreslår sine kandidater. Chávez har sagt at bygginga av det enhetlige partiet har sitt grunnlag i det organiserte folkets deltakelse og grunnplanets ledelse.

Ledelsen i noen av de partiene som støtter opp om den bolívarianske prosessen har gitt umiddelbar signal om at de vil oppløse sine partier og gå inn i dette nye. PCV ga støtte til ideen, men sier at de vil holde kongress i partiet i mars 2007 for å avgjøre spørsmålet demokratisk og etter partiets vedtekter.

Uansett vil et nytt parti som fungerer demokratisk organisatorisk styrke det reelle demokratiet i prosessen når det gjelder partilivet. Et annet spørsmål er hvordan grunnplanet skal styre sitt nærområde. Det er kommet en ny lov som har delt opp landet i områder (Consejos Comunales, kommunale råd) som har maksimalt 400 familier og mindre i tynt befolkede områder. Ideen er at disse skal ha styringa over sitt nærmiljø, og velge direkte representanter til forskjellige lokale funksjoner. Representantene kan trekkes tilbake dersom befolkningen er misfornøyd med dem.

Disse kommunale råd får allerede i budsjettåret 2007 tilsvarende 500 mill dollar til lokale prosjekter. Dette vil være midler hvis bruk vil være transparente ettersom det er lett å følge opp så oversiktelige prosjekter. I tillegg får de andre midler til administrasjonen av kommunalrådenes infrastruktur.

De kommunale rådene er startet for halvannet år siden, og eksisterer side om side med vanlige administrative strukturen med kommuner, bydeler etc. Dette ville på sikt ha ført til uklarheter om kompetanse til de enkelte strukturene dvs mellom kommunalrådene og kommunene/bydelene.

Det ser ut som at satsingen på kommunalrådene etter hvert vil måtte oppløse den vanlige kommune/bydelsstrukturen. Og kommunalrådene er i prinsippet tenkt rollen som det verktøyet som befolkningen skal ha til å styre nedenfra. Begge disse tiltakene gir større muligheter til å la grunnplanet styret i framtida, men det er kommet for kort til å analysere hvordan utviklingen går.

Peder Martin Lysestøl og Eilef A. Meland: Velferdsstatens økonomi (utdrag)

Møte 3

Teoriene har skiftet

Studenter som prøver å sette seg inn i samfunnsøkonomi møter fort ulike teoretiske retninger: klassisk sosialøkonomi, marxisme, keynesianisme og nyklassiske teorier. I ulike tidsepoker har noen retninger vært mer dominerende enn andre. De er slett ikke tilfeldig når en teori- retning blir dominerende i forhold til andre. Teorier utvikles i dialektisk forhold til praksis. Slik er det også med teorier i økonomien. Når nye teorier får en dominerende rolle kan det skyldes forandringer i det økonomiske systemet, økt kunnskap om sammenhengen i økonomien eller at maktøverne støtter bestemte teorier av politiske årsaker. Under følger et kortfattet historisk tilbakeblikk på de ulike teori- retningene.

Klassisk økonomisk teori – fra 1770-tallet

Adam Smith blir ofte regnet som grunnlegger av den klassiske sosialøkonomien¹. Hans hovedverk, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, ble utgitt i England i 1776. På det tidspunktet var England verdens ledende stormakt. Her hadde den industrielle revolusjonen utviklet seg først og den økonomiske veksten var langt større enn veksten på kontinentet. Adam Smith observerte at folk med penger hadde stor egeninteresse i å jobbe hardt for å øke sin rikdom. Næringslivet var tjent med at føydale reguleringer ble fjernet slik at markedet kunne bli friere og ekspandere. Slik formulerte han sin tese om den økonomiske drivkraften (Smith, 1986 s. 19):

«Det er ikke fra slakterens, bryggerieierens eller bakerens godhet vi kan vente oss middag, men fra deres egeninteresse.»

I en markedsøkonomi hvor varer ble omsatt på et marked ved hjelp av penger som byttmiddel, kunne prisen målt i penger svinge, men den ville alltid svinge rundt en verdi som tilsvarte produksjonskostnadene. Hvordan varens verdi ble bestemt av den mengde arbeid som ble nedlagt i produksjonen, ble først klargjort av David Ricardo, den andre store teoretikeren innen den klassiske skolen.

Mye av striden rundt økonomisk teori har dreid seg om denne *arbeidsverditeorien*.

Adam Smith hadde stor tro på at om staten tillot egeninteressen til produsentene og de som handlet på markedet å styre omsetningen av varer, ville priser og mengder bli bestemt som om det var styrt av en «usynlig hånd».

Marxistisk teori – fra 1860-tallet

Mens mange av eierne av den nye industrien levde i luksus, skjedde ingen vesentlig bedring av levekårene til arbeiderne. De elendige levevilkårene opprørte også mange intellektuelle og humanister. Karl Marx var en av de som utviklet sitt eget syn på hvordan kapitalismen fungerte og årsaken til overklassens rikdom². Han viser hvordan kapitalismen ekspanderer til nye markeder uten å ta hensyn til menneskene eller naturen. Som en følge av denne «ville ekspansjonen» vil det stadig oppstå motsetninger mellom den voksende produksjonen og den manglende kjøpekraft i samfunnet. Resultatet av dette blir regelmessige kriser som til sist vil ende med at folk gjør opprør og avskaffer kapitalismen.

Marx sitt viktigste bidrag til økonomisk teori er hans påvisning av at det skapes en *merverdi* i produksjonen som legger grunnlaget for borgerskapets rikdom.

Marx sitt hovedverk er *Kapitalen* som kom med sitt første bind i 1867 (Marx 1983). Hans teorier fikk stor innflytelse på fagbevegelsen og arbeiderpartiene og dannet det teoretiske grunnlaget for det økonomiske systemet i land som prøvde å utvikle en sosialistisk økonomi.

Nyklassisk økonomisk teori – fra 1870-tallet

På 1870-tallet utviklet på samme tid flere fagmiljøer en ny teori- retning, nyklassisk økonomisk teori. Den nyklassiske retningen henter mye fra den klassiske teorien, men men arbeidsverditeorien forkastes. I stedet for arbeidsverditeorien som sier at varens verdi bestemmes av mengden arbeid som må til for å produsere en vare, sier nyklassikerne at verdien må sees i forhold til den *nytte* varen har for kjøperen. Når folk velger å bruke penger på en vare framfor en annen, er det fordi den siste varen har større grensenytte. Grensenytte defineres som den nytten du har av den siste enheten du

Tilleggs litteratur

bruker penger på. Prisen på et par sko bestemmes ikke av mengden av arbeid, men den nytten skoene har for folk. Med å vektlegge nytte, flyttes fokus over fra produsenten til forbrukeren. Den italienske økonomen Vilfred Pareto (f. 1848) formulerte et kriterium for hva som øker samfunnets samlede velferd: Den samlede velferden i et samfunn øker om noen får det bedre uten at andre reduserer sin velferd. Nyklassisk økonomisk teori flyttet oppmerksomheten fra de ulike rollene til sosiale klasser, fra klare politiske spørsmål som størrelsen av lønna og merverdien, til allmenne abstrakte begrep som grensenytte og markedslukevekt.

Keynesiansk økonomi – fra 1930-tallet

Forsvarerne av en økonomisk politikk som gikk inn for minst mulig statlig innblanding i økonomien, fikk problemer med å forsvare sine posisjoner etter hvert som konkurser og arbeidsløshet spredde seg til alle kapitalistiske land på 1930-tallet. Det var i denne situasjonen at John Maynard Keynes utviklet sine teorier³. Han påviste at det under kapitalismen var en iboende tendens til produksjonen økte mer enn veksten i forbruket. Dette hang sammen med den skeive inntektsfordelingen og at de rike sparte en større del av inntekten sin jo rikere de var (Keynes 1946, s. 7). Denne sparingen reduserte den samla etterspørselen i samfunnet så mye at kriser oppsto med jevne mellomrom.

På bakgrunn av erfaringene fra den økonomiske krisa på 30-tallet utviklet Keynes også et annet syn på arbeidsløshet enn nyklassikerne. Mens nyklassisk teori hevdet at arbeidsløshet ikke kunne forekomme i et fritt marked, påviste Keynes at mange i det kriserammende Europa var *ufrivillig arbeidsløse*. Arbeidsløsheten skyltes først og fremst svakheter i det økonomiske systemet. Keynes sine teorier fikk stor betydning for den økonomiske politikken etter den andre verdenskrigen, og dannet den økonomisk-teoretiske plattformen for velferdsstaten.

Renessanse for nyklassisk teori (nyliberalismen) – fra 1980-tallet

Keynesianismen var en teori for styring av nasjonale kapitalismen. Den forutsatte en betydelig offentlig sektor og inntekstutjamning. Den økende globaliseringen har gjort keynesianismen mindre anvendbar for de dominerende økonomiske interessene i samfunnet. I tråd med deres interesser har OECD-landa gradvis begrenset veksten i offentlige utgifter og lagt om politikken for et friere marked. Det teoretiske grunnlaget for den nye politikken er hentet fra nyklassisk økonomi. En av dem som har bidratt mye til utviklingen av nyklassisk er amerikaneren Milton Friedman⁴. Samtidig har vi sett hvordan nyklassisk inspirerte økonomer de siste 20-30

årene også har utviklet teorier for nye områder av samfunnslivet. Amerikaneren Gary Becker framstiller husholdet som en økonomisk enhet på linje med en bedrift (Becker 1981). New Public Management-teorier for offentlig sektor har overført prinsipper fra markedet til drift av offentlige virksomheter.

Den nyklassiske måten å betrakte samfunnet på, som bestående av rasjonelle, nyttemaksimerende individer, er også blitt den rådende teorioppfatningen i andre samfunnsvitenskaper (Elster 1988).

Til tross for en betydelig opposisjon til det nyklassiske teorigrunnlaget har det fortsatt en dominerende innflytelse på den økonomisk tenkning, både innenfor universitetssektoren og som grunnlag for utøvelse av økonomisk politikk.

Noter:

1. Adam Smith ble født i Skottland i 1723 og var professor i logikk og moralfilosofi ved Universitetet i Glasgow. I 1759 utga han sitt første store arbeid, *The Theory of Moral Sentiments*. For mer kunnskap om A. Smith sine teorier, se Amdam et al. 2001.
2. Karl Marx ble født i Tyskland i 1818. Han studerte filosofi og tok en doktorgrad i 1923. I stedet for en akademisk karriere engasjerte Marx seg tidlig i opposisjonell virksomhet, som journalist, forfatter og politisk aktivist. Han var med i stiftingen av den Internasjonale Arbeiderassosiasjon og kom på kant med datidas maktelite. Politisk forfølgelse gjorde det vanskelig å arbeide i Tyskland og fra 1849 til sin død i 1883, levde og arbeidet Marx i England. I 1848 utga Marx sammen med sin partner gjennom mange år, Friedrich Engels, det viktige politiske skriftet *Det kommunistiske manifest*. Det første bindet i Karl Marx sitt store økonomiske arbeid, *Kapitalen*, kom i 1867.
3. John Maynard Keynes ble født i 1883. Han hadde viktige stillinger i det engelske embedsverket samtidig som han var professor ved Universitetet i Cambridge. Hans viktigste arbeid er *The General Theory of Employment, Interest and Money* fra 1936.
4. Milton Friedman ble født i 1912. Han var professor ved Chicagouniversitetet og ledende medlem av den såkalte Chicagoskolen. Han fikk nobelprisen i sosialøkonomi i 1976.

Peder Martin Lysestøl:

Jugoslavia - et forsøk på sosialisme (utdrag)

Møte 5

Flere veier til sosialismen

I desember 1949 sendte regjeringa ut "direktiv om arbeiderråd i statsbedrifter"¹. Med dette var det klart at partiet ville prøve nye veier. Mer sentralisme, mer statskontroll, enda flere oppfordringer om å "stramme inn livreima" og yte ekstra innsats, hadde ikke hjulpet landet ut av den økonomiske krisa.

Tito har seinere sagt at: "Et underutviklet land er utlevert på nåde og unåde til alle"².

Det er liten tvil om at Jugoslavia nå var i en slik situasjon. I sin tale til folkeforsamlinga i 1950 begrunnet Tito innføringa av arbeiderråd med disse seks punktene:³

1. Virkeliggjøring av slagordet "Fabrikkene til arbeiderne". Dette er et skritt videre mot kommunismen
2. Statens makt vil avta. Arbeiderne vil få mer makt sjøl.
3. Systemet i Jugoslavia må ta hensyn til særigheter ved det jugoslaviske samfunnet. Vi kan ikke kopiere modeller. "Modellene har skapt store vanskeligheter for oss".
4. Systemet vil åpne for "arbeidernes enorme skapende potensiale". Arbeiderne vil gjennom praksis bli i stand til å påta seg større oppgaver.
5. Det vil redusere byråkratiet. "Byråkratiet er en av sosialismens største fiender".
6. Systemet betyr en utvidelse av demokratiet for massene.

Det var en rein propagandatale for det nye systemet han holdt.

Tito var godt kjent med Lenins kritikk av arbeiderrådsbevegelsen i Sovjet⁴. Han måtte være klar over at den sterke desentraliseringa ville svekke muligheten for planlegging av økonomien. Han må ha vært godt kjent med at Lenin hadde advart mot faren for at dette ville styrke de kapitalistiske elementene i landet. Det vill styrke varemarkedet og legge grunnlag for større inntekts- og klasseskiller. Ikke noe av dette ble nevnt. Talen skulle først og fremst overbevise medlemmene av folkeforsamlinga. De fleste kritikerne var fjernet og plassert på fangeøya Gori Otak. Det var de jugoslaviske massene som nå skulle mobiliseres. Folk måtte forberedes på at det skulle skje omfattende

forandringer på arbeidsplassene. Talen var også retta til den internasjonale kommunistiske bevegelsen og sosialister og sosialdemokrater.

I 1952 holdt JKP sin 6. kongress. Da hadde arbeidssjølstyresystemet alt blitt praktisert i 2. år. I sin tale til partikongressen pekte Tito på at Jugoslavia ikke bare hadde fått en ny måte å styre bedriftene på, men at dette greip inn i hele "produksjons- og fordelingsforholdet". Han la vekt på disse fire punktene i sin beskrivelse av de nye forholda:⁵

1. Arbeiderne blir "frie produsenter" i stedet for lønnsarbeidere. Dette vil forandre deres forhold til produksjonsmidlene.
2. Inntekten til den enkelte arbeideren vil bli bestemt av hvor godt bedriften gjør det. Det oppmuntrer til sparing og økt arbeidsinnsats.
3. Økonomien vil desentraliseres. Mer myndighet er overført til republikkene og kommunene.

Det vil komme en ny grunnlov som skal innføre tokammersystem. Arbeiderne som "direkte produsenter" skal velge representantene til det ene kammeret. I kommunistpartiene verden over ble systemet fordømt som revisjonistisk.

Som jeg tidligere har nevnt, ble forandringene som skjedde i Jugoslavia fulgt med den største interesse i vest. Særlig de sosialdemokratiske partiene i Vest-Europa var begeistret over utviklinga i JKP. I oktober 1955 var Edvard Kardelj, nr. 2 i den jugoslaviske partiledelsen, på besøk i Norge. I sin tale til Oslo Arbeidersamfunn den 8. oktober gir han ei grundig analyse av det nye jugoslaviske samfunnet. Han forteller bl.a. at "bedriftene i Jugoslavia ligger i konkurranse med hverandre, da markedet er fritt". Dette var noe helt annet enn det som til da var kjent som kommunistisk politikk. Men Kardelj forteller at "det er flere veier som fører til sosialismen. Hvert folk og hvert land må finne sin vei". Ja, Kardelj går så langt i sine tilnærmelser til norske sosialdemokrater at han forklarer at systemet i Jugoslavia er bygd på demokratisk sosialisme. Og, sier han: "... i perspektivet framover mot et samfunn bygd på demokratisk sosialisme, hvor større frihet for den enkelte forenes med et mer altomfattende fel-

Tilleggs litteratur

lesskap, er det tilknytningspunkter mellom våre folk.”⁶

For norske sosialdemokrater måtte Kardeljs tale også bli et sterkt partsinnlegg for deres ”socialdemokratiske vei”. Det norske arbeiderpartis mål var også å bygge et sosialistisk Norge, på norsk grunn! Einar Gerhardsen var en ivrig lytter under Kardeljs tale. Han var entusiastisk over det som hadde skjedd i Jugoslavia. Kardeljs foredrag ble nå utgitt som eget hefte på Fram Forlag med forord skrevet av Gerhardsen sjøl.

Det er i dag 36 år siden den jugoslaviske regjeringa startet sine første forsøk med valg av arbeiderråd i bedriftene. I denne perioden har omfattende endringer skjedd i systemet. Mens systemet de første åra ble innført for å sikre arbeiderkontroll med bedriftene, har sjølstyreideen blitt den ideologiske grunnideen i hele det jugoslaviske samfunnssystemet. Alt er i dag ”sjølstyrt” – fra den minste håndverksbedriften til offentlige kontorer eller industrielle storkonsern. Mens arbeiderrådet de første åra måtte finne seg i omfattende statsinnblanding, er det i dag markedskreftene som danner rammene rundt den ”sjølstyrte” bedriften. Loven om forent arbeid fra 1976 er med sine 671 artikler en detaljert beskrivelse av sjølstyresystemet. Best inntrykk av hvordan systemet fungerer, får vi ved å gå til praksis. Jeg har valgt å gi leserne et første inntrykk av hvordan den jugoslaviske arbeideren og bonden styrer produksjonen ved å dra til fabrikken og ut på landsbygda. Det systemet vi møter her, har gått en lang utviklingsvei. Ser en perioden fra 1949 til i dag under ett, er det vanlig å skille mellom to hovedfaser (se bl.a. Branko Horvats analyse av systemet⁷):

1. 1949-1965. Overgangsfasen eller desentraliseringsfasen. Her skjer det to viktige endringer i systemet:
 - a. Innføring av valg til arbeiderråd i alle bedrifter.
 - b. Desentralisering av makt fra staten til republikkene og kommunene.
1. Fra 1965 til i dag. Sjølstyrefasen. Den omfattende økonomiske ”reformen” i 1965 og den nye grunnloven fra 1974 førte til at:
 - a. Bedriftenes muligheter til å opptre fritt på markedet økte. Planen og sentralmyndighetenes rolle ble tilsvarende redusert.
 - b. Arbeidersjølstyret ble utvidet til alle områder av økonomien og samfunnslivet, fra fabrikk til jordbruket, skoler, sjukehus, banker etc.

Iskra – juni 1983

Hvordan fungerer dette systemet i dag i en av landets største og mest moderne industribedrifter? Jeg har besøkt Iskra, en økonomisk gigant med 35 000 ansatte, for å undersøke spørsmålet. Bedriften er ”sjølstyrt”. Den er en av Slove-

nias stoltheter. Den forsyner det jugoslaviske markedet, Øst-Europa og mange land i den 3. verden med et omfattende spekter av elektronisk utstyr.

På spesialstipend til Jugoslavia våren 1983 var jeg nå på besøk i en av fabrikkene i konsernet, Iskra automasjon. Denne fabrikken lå like utenfor Ljubljana. Fabrikken hadde 3 600 ansatte. Den produserte bl.a. elementer for computere, integrerte telekommunikasjonssystemer, navigasjonsutstyr, trafikksystem etc. Den unge avdelingsingeniøren som var min guide under besøket, fortalte bl.a. stolt at de nettopp hadde levert fjernstyringssystem til Bulgaria til en verdi av 4,5 millioner dollar. Tilsvarende leveranser har de til Tyrkia, Hellas og Sovjet.

Bilparken utenfor viste klart at dette ikke var en typisk jugoslaviske fabrikk. Den ga et klart bilde av lønnsforskjellene i det arbeider-sjølstyrte landet.

Fabrikken har en lang historie og driver i dag en allsidig virksomhet. For at referatet fra besøket ikke skal bli for omfattende, skal jeg bare gå inn på to ting: Hvordan bedriften var organisert, og hvordan lønningene ble bestemt.

Iskra er et konsern som består av 12 bedrifter (se vedlegg 3a). (For at terminologien skal bli forståelig, bruker jeg de norske betegnelsene som ligger nærmest opp til dem som brukes i den jugoslaviske sjølstyreterminologien.) I tillegg har konsernet egen bank og egen salgsavdeling. Jeg besøkte bare en av bedriftene innenfor konsernet, Iskra automasjon.

Tidligere var bedriften, grunnenheten i konsernet, styrt av et valgt arbeiderråd og en ansatt direktør. Loven sa da at arbeiderne i produksjonen skulle utgjøre 75% av medlemmene i arbeiderrådet. Det ble imidlertid påstått at fordi bedriftene ofte var så store, ble likevel avstanden mellom folk i produksjonen og dem som styrte, for stor.

De enkelte følte ikke klart nok at bedriftens innsats avhang av hvor godt de sjøl jobba. For å styrke produktiviteten og for å redusere avstanden mellom dem som styrte og dem som ble styrt, ble fabrikken nå delt inn i 12 såkalte grunnorganisasjoner (se vedlegg 3a). Systemet med grunnorganisasjoner ble innført i 1974. Enhver enhet innafor en bedrift som hadde et sjølstendig avgrensa produksjonsområde, kunne etter denne loven omgjøres til en sjølstendig grunnorganisasjon.

Hver grunnorganisasjon fikk avgrenset sitt produksjonsområde, sine utgifter og sine inntekter. Målet for hver enhet var å oppnå størst mulig overskudd. Dette ville sikre større lønn til de som jobba der og mer til investeringer på den bestemte avdelinga (om grunnorganisasjonen gjorde det godt). Samtidig bestemte loven at en del av overskuddet fra en grunnorganisas-

jon skulle gå til konsernets fellesdrift. Hvor stor del som skulle gå til fellesdriften, ble avgjort av de enkelte bedriftenes statutter. Vi fikk nå et system innafør fabrikken som besto av 12 selvstyrte enheter, med egne planer og budsjett, eget regnskap og lønninger som i stor grad ble bestemt av produktiviteten på avdelinga, og prisene avdelinga fikk for sine produkter. Ofte var det slik av avdelinga leverte halvfabrikata videre til en annen sjølstyrt avdeling. Den interne prisen ble bestemt av hvor stor andel halvfabrikatet utgjorde av det ferdige produktet. Dette ble det forhandlet om.

Nå ble styringa av avdelingene, eller grunnorganisasjonene, også endret. Hver grunnorganisasjon fikk sitt eget arbeiderråd, og sitt eget styre. Arbeiderrådet ble valgt av alle ansatte i organisasjonen ved hemmelige valg. Hvem foreslår så kandidater til arbeiderrådet? Dette varierer fra bedrift til bedrift, men i praksis spiller fagforeninga og partiet en sentral rolle her.

Den avdelinga jeg besøkte, hadde 420 ansatte. Den hadde et arbeiderråd på 15 som ble valgt slik at "sammensetninga av arbeiderrådet faller sammen med den sosiale fordelinga av arbeidere"⁸.

Ingen i ledelsen kan velges til arbeiderrådet. (Vi skal seinere se på hvordan ledelsen ansettes.) På Iskra automasjon var det et stort antall teknikere og ingeniører. De fikk da også en sentral plass i arbeiderrådet. Men hva med *arbeiderne*? I Jugoslavia regnes alle som lever av sitt eget arbeid, og som sjøl ikke eier produksjonsmidler, som arbeidere. Slik står det i loven om forent arbeid: "Begrepet arbeider er brukt om dem som arbeider med sosialt eide produksjonsmidler" (det jugoslaviske begrepet "društvena" – sosialt, betyr ikke statseie, men sjølstyre-eie).

Avdelingsingeniøren var først noe nølende da han skulle forklare hvordan kandidatene til arbeiderrådet ble plukka ut. Men det var klart at valget skjedde på grunnlag av oppstilte lister. Ut fra tidligere erfaring ante jeg at partiet spilte en sentral rolle. Og riktig nok. Slik formulerte avdelingsingeniøren seg: "De beste arbeiderne blir godkjent som medlemmer av partiet. Partimedlemmene er de som har størst moralsk ansvar, som er sosialt mest aktive og som følger best med i politikken. Medlemmene av partiet er de som er mest knyttet til sjølstyresystemet og bedriften". "Hvor mange er medlemmer av partiet?" spurte jeg. 25%, var svaret. Jeg kunne da regne ut at om lag 100 av de ansatte i denne grunnorganisasjonen var partimedlemmer. Det skulle bli nok å ta av til et arbeiderråd på 15!

Avdelingsingeniøren fortsatte: "Som jeg sa, er partimedlemmene alt ansett som de beste arbeiderne. Selvsagt vil vi ha de beste som våre representanter til arbeiderrådet. Og når vi alt

har plukka ut de beste til partiet, blir disse også våre kandidater til arbeiderrådet". Logikken var klar: De beste til partiet. De beste til arbeiderrådet. Ergo: arbeiderrådet består av partimedlemmer! Slik var det på denne avdelinga. Slik er det også i stor grad ellers i Jugoslavia, sjøl om det for landet som helhet er et flertall ikke-partimedlemmer. For at ingen skal kunne utnytte sin posisjon i arbeiderrådet, kan den enkelte representanten maksimalt sitte 2 perioder à 2 år.

Staten og partiledelsen har ikke helt overlatt bedriftene til seg sjøl. Hver grunnorganisasjon skal ha en bedriftsleder eller en direktør. Det er arbeiderrådet som utnevner direktøren, men lista av aktuelle kandidater lages av en kommisjon som består av folk fra grunnorganisasjonen, fagforeninga og distriktet/kommunen hvor fabrikken ligger. Denne kommisjonen utlyser stillingen i pressa. Kommisjonen siler ut de aktuelle kandidatene som arbeiderrådet får velge blant. I praksis fører dette til at der det står strid mellom grunnorganisasjonens interesse og partiets linje, kan partiet sikre *sin* direktør gjennom sitt flertall i kommisjonen. (Både fagforeningsrepresentanten og den lokale representanten er som regel partimedlemmer.) 80% av direktørene i Jugoslavia er partimedlemmer⁹.

Som et ledd i å begrense direktørens makt, står det også i loven at han bare kan ansettes for 4 år av gangen. Men dersom arbeiderrådet er fornøyd med direktøren, kan han gjenvelges for 4 nye år. Under spesielle forhold kan direktøren også velges ut over de 8 åra. I den daglige driften er direktøren ansvarlig i forhold til arbeiderrådet, men loven sier klart at direktøren og ledelsen har sjølstendighet i den daglige driften.

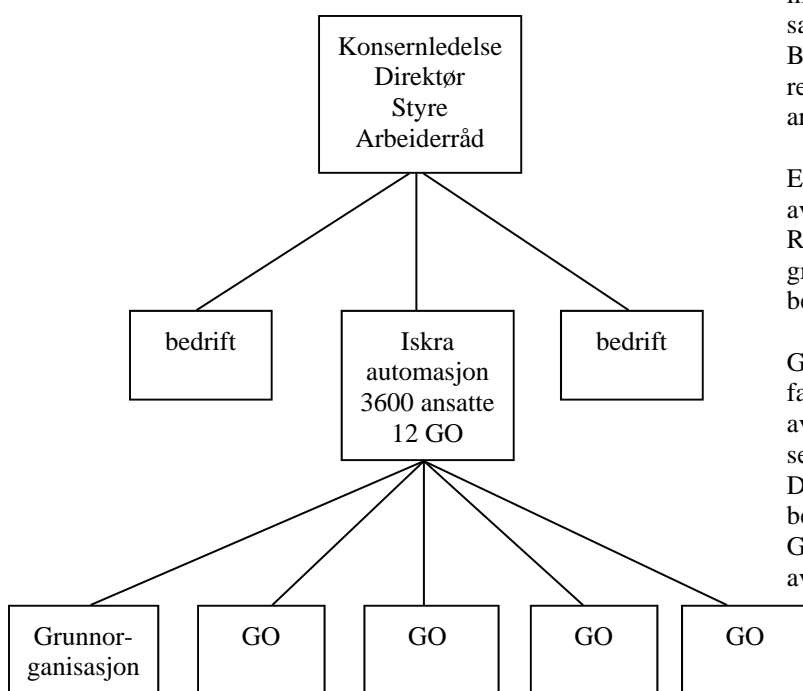
Loven sier også at direktøren er ansvarlig for at bedriften eller avdelinga driver i henhold til samfunnsinteressene.

Noter:

1. *Socialist self-management in Yugoslavia. 1950-1980. Documents. Beograd 1980, s. 59.*
2. *Tempo, op.cit, s. 215.*
3. *Socialist self-management..., op.cit s. 73.*
4. *Lenin. Utvalgte verker. Bind 12. Oktober forlag. Oslo 1978, s. 16-17. (Lenin pekte bl.a. på faren ved at arbeiderrådet er et råd av produsenter og at det ikke trekkes et klart skille mellom klassene.)*
5. *Socialist self-management... op.cit, s. 79-82*
6. *E. Kardelj: Sosialistisk demokrati i Jugoslavia. Oslo 1955.*
7. *B. Horvat, op.cit. s. 48.*
8. *Artikkel 491 i loven om forent arbeid. Se The Associated Labour Act. Belgrade 1977.*
9. *Opplysning gitt av Dr. Goati ved Institutt for Samfunnsvitenskap i Beograd i april 1983.*

Peder Martin Lysestøl: Jugoslavia - et forsøk på sosialisme Vedlegg 3a

ISKRA Konsernorganisasjon

Konsernet består av 35 000 ansatte. 12 bedrifter har inngått en samarbeidsavtale. Bedriftene velger representanter til et sentralt arbeiderråd.

Enkeltbedriftene styres også av arbeiderråd. Representanter fra ulike grunnorganisasjoner danner bedriftens arbeiderråd.

Grunnloven av 1971 slo fast at arbeidere på en avdeling kunne organisere seg som grunnorganisasjon. Dette er grunnenheten i bedriften.

Grunnorganisasjonen ledes av et arbeiderråd.

Grunnorganisasjonen har eget budsjett og regnskap.

Wikipedia om arbeiderråd i Sovjetunionen de tidlige åra Møte 5

Teksten under er basert på engelsk Wikipedia, nærmere bestemt fra artiklene om sovjet¹, sovjetdemokrati², Sovjetkongressen³ og Sovjetgrunnloven fra 1918⁴. Teksten er oversatt og redigert av Ole Marcus Mærøe for studieutvalget.

Et **sovjet** var opprinnelig et lokalt arbeiderråd mot slutten av Tsar-tida i Russland. De første sovjetene blei danna under 1905-revolusjonen i Russland, og blei under revolusjonen i 1917 adoptert av Bolsjevikpartiet som grunnenheten i organiseringa av det nye samfunnet.

Opprinnelig var sovjetene et grasrotinitiativ for å praktisere direkte demokrati. Russiske marxister gjorde dem til en måte å organisere staten på, og mellom februarrevolusjonen og oktoberrevolusjonen i 1917 var særlig Petrogradsovjetet en maktfaktor.

Etter februarrevolusjonen blei det danna en interimregjering under ledelse av Kerenskij, som forberedte en grunnlovsgivende forsamling. Bolsjevikpartiet mente denne grunnlovsgivende forsamlinga og interimregjeringa var borgerlige institusjoner, og at makta skulle ligge hos sovjetene. Slogordet "All makt til sovjetene" blei populært blant de som var mot Kerenskij's midlertidige regjering.

Etter oktoberrevolusjonen tok Bolsjevikene og de Venstresosialrevolusjonære (som trakk seg ut av Sovjetregjeringa i 1918) makta med et solid flertall bak seg i den første kongressen av delegater fra sovjetene, og oppløste den grunnlovsgivende forsamlinga.

Sovjetene det nye grunnlaget for statsmakt gjennom *sovjetdemokratiet*. Fra 1917 var sovjetkongressen statens øverste organ i den russiske Sovjetrepublikken, og i Sovjetunionen fra opprettelsen i 1922. Sovjetkongressen besto av delegater fra arbeider-, soldat- og bondesovjetter, hvor borgerskapet, adelen, aristokratiet og presteskapet ikke kunne delta – bare det arbeidende folket. Sovjetkongressen var statens øverste myndighet, og oppnevnte *Sovnarkom* – folkekommissærenes sovjet, som fungerte som regjering. I dette systemet ble ethvert organ i hierarkiet utnevnt av lavere sovjetter kalt et sovjet.

Sovjetdemokratiet var bygd opp på følgende måte: Først ble et sovjet valgt i en by eller et distrikt. Dette sovjetet fungerte da som lokal myndighet i distriktet. Dette første skrittet er identisk med modellen Pariserkommunen i 1871 ble bygd opp etter. Sovjetene valgte så delegater til regionale sovjetter, som igjen valgte delegater til sovjetkongressen. Sovjetene oppover i systemet og de største distriktssovjetene valgte også eksekutivkomiteer (arbeidsutvalg) som sto for den daglige ledelsen.

Sovjetsystemet blei kraftig forandra med den nye grunnloven av 1936 – der kommunistpartiet som innen den tid hadde blitt eneste parti fikk økt formell makt på bekostning av sovjetene.

Kritikere av sovjetmodellen har hevda at sovjetene ble undergravd av partiet og ikke reelt hadde makta i etterrevolusjonære Russland. Andre – blant andre trotskister – hevder denne undergravinga skjedde først under Stalin-perioden. Tilhengerne av modellen mener sovjetene utgjorde arbeiderklassens demokratiske vilje – i tråd med Marx' teori om proletariatets diktatur.

Noter:

1. http://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_%28council%29
2. http://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_democracy
3. http://en.wikipedia.org/wiki/Congress_of_Soviets
4. http://en.wikipedia.org/wiki/1918_Soviet_Constitution

STUDIETIPS fra RØDT STUDIEUTVALG

RØDT! nr. 1, 2008

Det nyeste nummeret av RØDT! er et nummer om feminisme. Med blant annet artikkelen «Om feminisismen og venstresida» av Gudrun Kløve Juuhl og «På terskelen til ei ny tid for kvinnene i Nepal», et intervju med Hisila Yami.

Det kommunistiske manifest

Karl Marx og Friedrich Engels

Oversatt av Morten Falck

Utgitt av Røde Fane i 1998 - og kommer i nytt opptrykk i år!

RØDT! nr. 3, 2007

Inneholder blant annet artikkelen «Det fæle og det gode venstre» av Michael A. Lebowitz, forfatteren av «Sosialismen skapes ikke i himmelen» og artiklene «Kvinnebanken i Venezuela» og «Kvinnekamp og kvinneorganisering i Venezuela» av Bente Volder

RØDT! nr. 3, 2006

Inneholder blant annet artikkelen «Sannheten om demokratisk kapitalisme i et latinamerikansk perspektiv» av Atilio A. Boron samt artikler om Stalin, samer, Pol Pot og den spanske borgerkrigen.

Du abonnerer vel på tidsskriftet RØDT!?

RØDT! er et marxistisk tidsskrift som gis ut av partiet Rødt. RØDT! kommer ut minst 4 ganger i året. Abonnement koster 255 kroner (150 kroner for ett års prøveabonnement, 75 kr for skoleungdom under 18 år).

Rødt!

postboks 124 Sentrum

3251 Larvik

roedt@marxisme.no

Gironr 6276.05.28108

Du kan få eit prøveeksemplar gratis tilsendt, om du vil